

**«МАЪНАВИЯТ АСОСЛАРИ ДИНШУНОСЛИК»
фанларидан
ДАСТУР**

Тузувчилар: кат. ўқит.Қ. Султонов,

кат. ўқит. Н.Т. Парпиева,

Такризчилар: ф.ф.д.,проф. Н. Шодиев,
ф.ф.д.,проф. З. Давронов,
ф.ф.д.,проф. С.Раҳимов,
ф.ф.н., проф. М.Зарипов.

Дастурда «Маънавият асослари. Диншунослик» фанларини ўқитиш билан боғлиқ бўлган И.Каримовнинг миллий маънавий тикланиш концепцияси, маънавиятнинг моҳияти, маънавиятимизнинг ривожланиш тарихи, маънавий баркамол инсонни тарбиялаш тамойиллари, маънавиятнинг мезонлари, маънавиятнинг таркибий асослари ҳамда диншуносликнинг предмети, қадимий дин шакллари, жаҳон динлари, диний экстремизм ва фундаментализмга қарши кураш каби мавзулар қамраб олинган.

Дастурда миллий маънавиятимиз ва дин соҳаларидаги миллий менталитетимизнинг хусусиятларини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилган.

В программе охвачены следующие темы: Концепция И.Каримова о национально - духовном возрождении, сущность духовности, история развития духовности, принципы воспитания всесторонне развитого человека, критерии духовности, структурные элементы духовности, а также предмет религиоведения, формы древних религий, мировые религии, борьба против религиозного экстремизма и фундаментализма.

В программе основное внимание уделено особенностям национального менталитета в сфере духовности и религии.

This programme covers the following subjects: the Conception of I. Karimov about national and spiritual revival, the essence of spiritual life and the history of its development, the principles of a fully developed person, thru criteria and structural elements of spiritual life as well as the subject of religions studies, the forms of ancient and world religions, the struggle against religions extremism and fundamentalism.

Primary attention is paid to the peculiarities of national mentality in the sphere of religion and spiritual life.

Дастур Тошкент Молия институти Илмий Кенгашида муҳокама қилинган ва нашрга тавсия қилинган. (25 апрель 2002 йил 9 - сонли баённома).

1. СЎЗ БОШИ

Фанни ўқитишнинг мақсад ва вазифалари, бошқа фанлар билан ўзаро боғланиши

«Маънавият асослари. Диншунослик» фанини ўқитишнинг мақсади эркинлаштирилган бозор иқтисодиётига асосланган ҳуқуқий давлатимизнинг қарор топилишида иқтисодчи - бакалаврларни «Маънавият асослари. Диншунослик» фанлари соҳаларида маънавиятнинг моҳияти, маънавиятимизнинг ривожланиш тарихи, маънавий баркамол инсонни тарбиялаш мезонлари, тамойиллари, динларнинг моҳияти, жаҳон динларининг хусусиятлари, диний экстремизм ва фундаментализмга кураш борасидаги чуқур билим ва кўникмалар қуроллантиришдан иборатдир.

Ўқув фанлари бўйича билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар

Иқтисодчи - бакалаврлар «Маънавият асослари. Диншунослик» фани бўйича ўқув дастурида кўрсатилган мавзулар, муаммолар бўйича чуқур билимга эга бўлишлари, бу билимлар фаолият хулқ - атворига таъсир эта оладиган даражадаги кадриятлар даражасига кўтарилиши талаб этилади.

2. ФАН ДАСТУРИ

I ҚИСМ

(Маънавият асослари)

И. А. Каримовнинг миллий - маънавий тикланиш концепцияси ва унинг миллий мустақилликни мустаҳкамлашдаги аҳамияти

Миллий - маънавий тикланиш тушунчаси. И.А.Каримовнинг миллий - маънавий тикланиш концепциясининг моҳияти: маънавий мерос ва диний кадриятларни чуқур ўзлаштириш, миллий ўз ўзини англаш, миллий ғурур ва ифтихор туйғуларини мустаҳкамлаш; миллий ғоя ва миллий мафқурани шакллантириш; таълим тизимини ислоҳ этиш, кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга ошириш асосида баркамол авлодни шакллантириш; маънавият, маърифат, фан, техника ва технология ютуқларини чуқур ўзлаштириш; ёшлар маънавиятини миллий истиқлол ғояси билан бойитиш ва мафқуравий иммунитетни кучайтириш.

Ислом Каримовнинг маънавият тушунчасига берган таърифи, унинг назарий ва методологик аҳамияти. Миллий - маънавий тикланиш ва маънавиятни ривожлантириш ғояларининг И.А.Каримов асарларида асосланиши.

Мустақиллик йилларида миллий маънавиятимиз тикланиши ва ривожланишида И.А.Каримовнинг хизматлари.

Ислом Каримов томонидан Ўзбекистон XXI асрда маънавиятни ривожлантиришдаги ишлаб чиқилган вазифалар ва уларнинг моҳияти.*

Маънавият асослари фанининг предмети, тушунчалари, уларнинг ўзаро муносабатлари ва ривожланиш хусусиятлари

Инсон табиатнинг олий мавжудоти юксак даражада англаш қобилиятига эга эканлиги ва маърифат тушунчалари, уларнинг келиб чиқиши ва моҳияти. Маънавиятнинг таърифи. Инсон ва маънавият тушунчаларининг бир бутунлиги. Маънавият инсон кўрки, унинг ички (ботиний) ва ташқи (зохирий) дунёсининг намоён бўлиши, руҳий ва ақлий оламининг махражи. Руҳ ва ақл. Инсон шахсининг қарор топиши, унинг маънавиятининг шаклланиши ва такомиллашуви билан узвий боғлиқ эканлиги. Инсоннинг юксак маънавият соҳиби даражасига кўтарилиши жараёни. Маърифат тушунчаси, унинг моҳияти, характери, хусусиятлари. Маърифат - маънавий тараққиёт воситаси.

Маънавиятнинг таркибий асослари. Ахлоқий, бадий, диний ва миллий кадриятлар маънавиятнинг энг қадимий таркибий қисмлари эканлиги.

Ўзбек халқи миллий маънавияти ва маърифати умумжаҳон халқлари маънавий маданиятининг ажралмас қисми эканлиги, унинг умумбашарий томонлари, ўзига хос хусусиятлари ва ривожланиш истиқболлари.

Ислом Каримов асарларида маънавият ва маърифат назариясининг ишлаб чиқилиши ва унинг комил маънавиятли ёш авлодни тарбиялашдаги аҳамияти.

Қадимги Ўрта Осиё халқлари маънавиятининг шаклланиши жараёнлари

Қадимги халқ оғзаки ижоди ва ёзма ёдгорликларда Марказий Осиё халқларининг маънавий ҳаёти, миллий урф - одатлар ва ахлоқий фазилатларининг ёритилиши (Эрхуббу, Заррина ва Стриангия, Тумарис, Зариандр ва Одатида афсоналари).

Марказий Осиёдаги энг қадимги динлар. Зардуштийлик «Авесто» - зардуштийлик динининг эзгулик китоби ва унда Марказий Осиё халқларининг турмуш тарзи, маънавий ҳаёти, диний мафкураси, фалсафий дунёқараши, ахлоқий фазилатларининг ифода этилиши.

Монийлик таълимотида маънавият ва маърифат масалалари.

Ислом динида маънавият ва шахс маънавий қиёфасининг талқини

Ислом ва маънавият. Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифларда маънавият масалалари. Шариатда ҳуқуқ ва ахлоқ меъёрларининг бирлиги. Исломда маънавий қадриятлар.

Исломда ота - онага ғамхўрлик, фарзанд тарбияси, оилага садоқат масалалари.

Тасаввуф тушунчаси ва унда маънавият масалалари. Назарий ва амалий тасаввуф. Тасаввуфдаги асосий оқимлар.

Марказий Осиёда яшаб ижод этган буюк мутасаввуф алломаларнинг маънавий камолот тўғрисидаги таълимотлари.

Мустамлакачилик ва қарамлик йилларида ислом маънавий - ахлоқий қадриятларининг таъқиб этилиши.

Мустақиллик шароитида уларни қайта тиклаш соҳасида амалга оширилаётган тадбирлар.

Жадидларнинг маърифатпарварлик ҳаракатлари ва унинг халқ маънавиятини кўтаришда тутган ўрни

Марказий Осиёда жадидчилик ҳаракати ва унинг ўзбек халқи маънавияти ва маърифати тарихида тутган ўрни. Жадидчилик ҳаракатининг йирик намоёндалари Бехбудий, Минаввар қори, Абдулла Авлоний, Фитрат, Чўлпон,

Абдулла Қодирӣ ва бошқаларнинг озод Туркистон равнақи учун олиб борган курашлари моҳияти.

Мустақиллик даврида жаҳидчиликка нисбатан янги муносабат ва улар ғояларини тиклаш борсидаги саъй - ҳаракатлар.

**Маънавий баркамол инсон тушунчаси ва унинг
шарқона таърифи. Илом Каримов асарларида
баркамол инсонни тарбиялаш ғоялари**

Маънавий баркамол инсон тушунчасининг моҳияти. Маънавий баркамол инсоннинг маънавий, ахлоқий ва жисмоний хислатлари.

Маънавий баркамолликнинг қирралари ва асосий мезонлари. Мустақил тафаккур юритиш ва миллий ифтихор хислатлари.

Баркамол инсоннинг шарқона фазилатлари, Шарқ халқлари тарбия тизимининг ўзига хос хусусиятлари.

Илом Каримов асарларида баркамол инсон концепциясининг ишлаб чиқилиши ва унинг моҳияти.

**Ватанпарварлик, инсонпарварлик ва ўз миллатига садоқат
шахс маънавиятининг муҳим мезонлари сифатида**

Ватанпарварлик тушунчаси. Ватанни улуғлаш ҳар бир шахснинг инсоний бурчи сифатида. Ватанпарварлик инсон маънавий қиёфасидаги муқаддас туйғу. Миллий мустақиллик ватанпарварлик туйғуларининг шаклланишида янги босқич сифатида. Ватанпарварликнинг кундалик ҳаётда намоён бўлиши.

Инсонпарварлик тушунчаси. Инсонпарварликнинг ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий мезонлари. Инсонпарварлик ва ўз ўзини англаш. Инсонпарварлик ва меҳр - мурувват.

Миллатпарварлик ва ўз миллатига садоқат тушунчаларининг моҳияти. Ўз ўзини англаш ва миллий қадриятларни ўзлаштириш. Илом Каримовнинг «Элим деб, юртим деб, куйиб, ёниб яшаш керак» - ғояси юксак миллатпарварликнинг намунаси сифатида.

Ўз миллатига мансубликни англаш, миллат муваффақиятларидан ғурурланиш ва унинг истиқболларига садоқат билан хизмат қилиш туйғуларини шакллантириш.

II ҚИСМ **(Диншунослик)**

Диншунослик курсининг предмети

«Диншунослик» курсининг предмети, унинг ижтимоий фанлар ўртасида тутган ўрни. Диннинг дунё маданияти тараққиётида тутган ўрни. Диншунослик асослари курсини ўрганишнинг илмий - амалий ва маънавий - фалсафий аҳамияти.

Жамият ҳаётида дин ва диний урф - одатларнинг ўрни. Дин ва диний эътиқоднинг фалсафий моҳияти. Дин ва сиёсат. Дин тушунчаси. Диннинг келиб чиқиши. Диннинг теологик ва дунёвий таърифи. Диннинг ижтимоий, гносеологик, психологик ва тарихий илдизлари. Диннинг асосий элементлари. Диний тасаввур, диний кайфият, диний - рухий фаолият. Диннинг функциялари.

Диний эътиқод тушунчаси. Диний ишонч ва диний эътиқоднинг нисбати. Дин ва умуминсоний қадриятлар. Дин ва давлат ўртасидаги ҳуқуқий муносабатлар. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва фуқароларнинг виждон эркинлиги.

Диний муассасаларнинг жамият тараққиётида тутган ўрни. Диннинг мустақилликни мустаҳкамлашдаги ўрни.

Диннинг энг қадимий шакллари

Диннинг ибтидоий шаклларининг вужудга келишидаги ижтимо - ий ва иқтисодий заминлар. Ибтидоий даврларда диний тасаввурлар ва тушунчалар.

Қадимги дин шакллари: тотемизм ва фетишизм, унинг моҳияти. Диннинг анимизм, шаманизм, сеҳргарлик ва магия шаклларининг ўзига хос хусусиятлари. Қадимги диний урф - одатларнинг ҳозирги давр динларида сақланиб қолганлиги.

Марказий Осиёда қадимий динларнинг вужудга келиши ва диний тасаввурлар: зардуштийлик, зороастризм, форсийлик, оташпарастлик, маздакийлик ва манихейлик. Зардуштийликнинг асосий ақидалари. «Авесто» - зардуштийлик динининг муқаддас китоби. Зардуштийликнинг яқин ва ўрта Шарқ мамлакатларига тарқалиши ва аҳамияти.

Миллий динлар

Миллий динларнинг келиб чиқиши. Уруғчилик, қабилачилик, элатчилик ва ҳудудий миллий динлар. Миллий динлар шакллари - шининг даврлари. Миллий давлат динлари: ҳиндуизм, жайнизм, сингхизм ва бу динларнинг ҳудудий ўзаро боғлиқлиги. Даосизм ва конфуцийчилик миллий динларининг ўзига хослиги.

Синтоизм ва иудаизм динларининг назарий асослари. *Миллий динларнинг жаҳон динларида сақланганлиги ва ривожланганлигининг объектив ва субъектив заминлари.*

ЖАҲОН ДИНЛАРИ

Буддавийлик

Жаҳон дини тушунчаси. Жаҳон динларининг бошқа дин шаклларида фарқи. Жаҳон динларининг келиб чиқиш сабаблари. Жаҳон динлари шаклланишида ижтимоий - иқтисодий омиллар.

Буддавийлик дини. Буддавийлик динининг вужудга келиши ва тарқалишидаги ижтимоий - иқтисодий, тарихий шарт - шароитлар. Будда динининг асосий таълимотлари ва пайғамбари. Будда динининг ахлоқий йўналишлари. «Трипитака» - буддавийликнинг муқаддас китоби. Будда динининг бўлиниб кетиши: махаяна, хинаяна, ламаизм. Буддавийликнинг ягона марказга эга эмаслиги сабаблари. *Ҳозирги даврда буддавийлик ва унинг халқаро ташкилотлари.*

Христианлик

Христиан динининг пайдо бўлиши ва ривожланишидаги ижтимоий - иқтисодий ва тарихий шарт - шароитлари. Христианликнинг шаклланиш эволюцияси. Христиан динининг жаҳон дини даражасига кўтарилиши ва тарқалиши.

«Инжил» (Библия) – христиан динининг муқаддас китоби. Христиан динининг православлар, католиклар ва протестантларга бўлиниши. Христиан динининг ибодат маросимлари ва уларнинг турли - туманлиги. Христиан динида секталар. Баптизм - христиан динининг мазҳаби сифатида. *Ҳозирги даврда христиан дини. Ўзбекистонда христиан динининг тутган ўрни*

Ислом дини

Ислом динининг келиб чиқиши ва шаклланишидаги ижтимоий - иқтисодий, тарихий шарт - шароитлар. Ислом динининг моҳияти. Ислом – монотеистик дин эканлиги.

Қуръони карим ислом динининг муқаддас китоби эканлиги. Ислом динининг асосий оқимлари ва мазҳаблари. Суннизм ва Шиизм. Ханафий, Ханбалӣй, Моликий, Шофийй. Муслмонлар ҳаётида Ҳадиси шарифнинг роли. Шариат ва унинг асосий талаблари.

Ислоннинг Марказий Осиё халқлари ҳаётига кириб келиши. Миллий ва ислон маданиятининг уйғунлиги. Ўрта Осиё мутафаккирлари ислон дини ҳақида. Ҳозирги даврда ислон дини.

ИСЛОМ ДИНИ МАНБААЛАРИ

Қуръон, ҳадис ва шариат

Муқаддас Қуръони карим ва унинг ислон динида яратилишининг тарихий зарурат эканлиги. Қуръон суралари. Қуръоннинг ички тузилиши. Қуръон ёдгорлик сифатида. Қуръоннинг мусулмонлар ҳаётида тутган ўрни ва ҳозирги даврдаги таъсири.

Ҳадиси шариф - диний билимларни мусулмонларга етказишнинг махсус шакли эканлиги. Дастлабки Ҳадис илмининг вужудга келиши. *Ҳадислар диний - ахлоқий манбаа сифатида. Исмоил ал - Бухорий, Ат - Термизий ҳадисларининг қисқача мазмуни ва ижтимоий моҳияти.*

Шариат ва унинг вужудга келишидаги эҳтиёжлар. Шариат - ислон диний - ҳуқуқий қонун - қоидаларининг мажмуи эканлиги. Шариат ва унинг тузилиши. Шариат манбаалари. Ҳозирги даврда шариатнинг тарбия соҳасидаги ўрни.

Виждон эркинлиги ва миллий истиқлол

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида виждон эркинлигининг таъминланиши ва унинг миллий истиқлол кафолати эканлиги.

Мустақилликни мустаҳкамлашда дин ва диний ташкилотларга нисбатан олиб борилаётган сиёсатнинг демократик характери. *Ўзбекистон тараққиётида «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида» ги қонуннинг аҳамияти.* Миллий истиқлол ғояси ва ислон динига муносабат. Миллат, халқ ва давлатнинг келиб чиқиш тарихини, маънавиятини ва маданиятини ўрганишда диннинг ўрни.

Диний экстремизм, фундаментализм ва унга қарши кураш - давр талаби

Ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришлар ва диндаги ислохотчилик ҳаракатлари. Жаҳон динларида экстремизм, фундаментализм иллатларининг мавжудлик сабаблари ва салбий оқибатлари.

Мусулмон дунёсида ислон қадриятларини тиклаш байроғи остида беркитилган ислон диний экстремизми ва фундаментализмининг фанатик характери.

Диний ақидапарастлик тушунчаси. Ҳозирги даврда ислом динида вужудга келган реакцион экстремистик ҳаракатларнинг вужудга келиш сабаблари ва салбий оқибатлари.

Ваҳоббийларнинг «динни тозалаш», «чинакам ислом»ни вужудга келтириш шиори остида ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга интилишлари.

Мустақил Ўзбекистонда диний экстремизм ва фундаментализм оқимлари («Хезбу - Тахрир», ваҳоббийлик) шаклланишининг шарт - шароитлари ва уларнинг салбий оқибатлари. Диний *фундаментализм ва терроризм. Жаҳон терроризмига қарши кураш. Ўзбекистоннинг диний экстремизм, фундаментализм ва терроризмга қарши кураш соҳасида олиб бораётган сиёсати.*

Изоҳ: мустақил таълимга тавсия этилган мавзу ёки кичик мавзулар курсив билан ажратилди.

3. СЕМИНАР МАШҒУЛОТЛАРИ МАВЗУЛАРИ

I ҚИСМ

(Маънавият асослари)

Маънавият асослари фанининг предмети, тушунчалари, уларнинг ўзаро муносабатлари ва ривожланиш хусусиятлари.

Инсон табиатнинг олий мавжудоти юксак даражада англаш қобилиятига эга эканлиги ва маърифат тушунчалари, уларнинг келиб чиқиши ва моҳияти. Маънавиятнинг таърифи. Инсон ва маънавият тушунчаларининг бир бутунлиги. Маънавият инсон кўрки, унинг ички (ботиний) ва ташқи (зохирий) дунёсининг намоён бўлиши, руҳий ва ақлий оламининг махражи. Руҳ ва ақл. Инсон шахсининг қарор топиши, унинг маънавиятининг шаклланиши ва такомиллашуви билан узвий боғлиқ эканлиги. Инсоннинг юксак маънавият соҳиби даражасига кўтарилиши жараёни. Маърифат тушунчаси, унинг моҳияти, характери, хусусиятлари. Маърифат - маънавий тараққиёт воситаси.

Маънавиятнинг таркибий асослари. Ахлоқий, бадий, диний ва миллий кадрятлар маънавиятнинг энг қадимий таркибий қисмлари эканлиги.

Ўзбек халқи миллий маънавияти ва маърифати умумжаҳон халқлари маънавий маданиятнинг ажралмас қисми эканлиги, унинг умумбашарий томонлари, ўзига хос хусусиятлари ва ривожланиш истиқболлари.

Ислом Каримов асарларида маънавият ва маърифат назариясининг ишлаб чиқилиши ва унинг комил маънавиятли ёш авлодни тарбиялашдаги аҳамияти.*

Маънавиятнинг таркибий қисмлари: маънавий мерос, маърифат ва маданият. Маънавий мерос ва маънавият ривожланишидаги қонуниятлар. Жамият маънавияти ва маърифати ривожланиш мезонлари.

Миллий мустақиллик ва маънавий меросга бўлган муносабат*. Ислом Каримов асарларида маънавий мерос ва миллий кадрятларни тиклаш концепцияси.

Маънавият ва иқтисодиёт, ҳамда уларнинг ўзаро

боғлиқлиги. Маънавиятнинг сиёсат, ҳуқуқ ва давлат ҳокимиятидаги ўрни

Маънавият ва иқтисодиётнинг ўзаро муносабат хусусиятлари. Эҳтиёжлар, манфаатлар ва маънавият.

Бозор иқтисодиёти тушунчаси ва унинг тарихий типлари. Бозор иқтисодиётига ўтишнинг «Ўзбекистон модели».

Маънавиятнинг жамиятни юксак иқтисодий тараққиётга эришишдаги роли.*

Ўзбекистон миллий мустақиллигининг иқтисодий, маънавий ва маърифий асослари.

Ислом Каримов асарларида иқтисодиёт ва маънавият масалаларининг ягона жараён сифатида таҳлил этилиши.*

Маънавият ва сиёсат ижтимоий ҳодиса сифатида ва уларнинг ўзаро муносабати. Адолатли сиёсат.

Маънавият ва ҳуқуқ, уларнинг ўзаро муносабати. Ҳуқуқий меъёрларнинг маънавий, маърифий асослари.* қшларнинг юксак сиёсий ва ҳуқуқий маданиятга эга бўлишлари Ватанга, халққа садоқат руҳида хизмат қилишларининг ҳаётий зарурат эканлиги.

Маънавият, маърифат ва мафкура. Уларнинг узвий боғлиқлиги. Мафкуранинг жамият ва инсон ҳаётидаги ўрни.

Ўзбекистоннинг миллий мустақиллиги ва миллий истиқлол ғояси.

**Амир Темури ва Темурийлар сулоласи давридаги
маънавият. Ўрта Осиё фалсафий тафаккурида
маънавият ва маърифат масалалари**

Амир Темури йирик давлат арбоби, юксак маънавиятга эга доно ҳукмдор эканлиги. Унинг ҳаёти ва фаолияти. «Темури тузуклари» асарида маънавият ва маърифат масалалари ва унда комил инсон қиёфасининг фазилатлари.

Ислом Каримов асарларида соҳибқироннинг бой маънавий мероси Ватанимиз истиқболи ва халқ манфаатлари хизмати йўлида бебаҳо хазина эканлигининг таҳлили.*

Ренессанс (Уйғониш) тушунчаси ва унинг асосий белгилари. Шарқ Ренессанси Марказий Осиё халқлари маънавияти тарихида буюк ҳодиса. Шарқ ва Ғарб Ренессанси, уларнинг бир - биридан фарқи ва муштараклиги.

IX - XII асрларда Марказий Осиёда маънавият ва маърифатнинг юксак даражада тараққий этиши.*

Марказий Осиё - Шарқнинг юксак маънавият, маърифат ва йирик илмий тафаккур маркази. Шарқ Ренессанси даврининг буюк алломалари ва уларнинг жаҳон маънавияти ва цивилизация ривожига тутган ўрни.

**Ислом динида маънавият ва шахс маънавий
қиёфасининг талқини. Жадидларнинг маърифатпарварлик ҳаракатлари ва
унинг халқ маънавиятини кўтаришда
тутган ўрни**

Ислом ва маънавият. Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифларда маънавият масалалари. Шариатда ҳуқуқ ва ахлоқ меъёрларининг бирлиги. Исломда маънавий қадриятлар.

Исломда ота - онага ғамхўрлик, фарзанд тарбияси, оилага садоқат масалалари.

Тасаввуф тушунчаси ва унда маънавият масалалари. Назарий ва амалий тасаввуф. Тасаввуфдаги асосий оқимлар.

Марказий Осиёда яшаб ижод этган буюк сўфийлар ва уларнинг маънавий камолот тўғрисидаги таълимотлари.*

Мустамлакачилик ва қарамлик йилларида ислом маънавий - ахлоқий қадриятларнинг таъқиб этилиши.

Мустақиллик шароитида уларни қайта тиклаш соҳасида амалга оширилаётган тадбирлар.

Марказий Осиёда жадидчилик ҳаракати ва унинг ўзбек халқи маънавияти ва маърифати тарихида тутган ўрни. Жадидларнинг маърифатпарварлик ҳаракатининг йирик намоёндалари Бехбудий, Минаввар қори, Абдулла Авлоний, Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирий ва бошқаларнинг озод Туркистон равнақи учун олиб борган курашлари моҳияти.

Мустақиллик даврида жадидчиликка нисбатан янгича муносабат ва улар ғояларини тиклаш борасидаги саъй - ҳаракатлар.

II ҚИСМ

(Диншунослик)

«Диншунослик» фани ва унинг тизими

Дин ижтимоий ҳодиса сифатида. «Диншунослик» фанининг предмети. Диннинг теологик, фалсафий ва социологик таърифи. «Диншунослик»нинг тушунча ва категориялари. Динда шахс муаммоси. Диннинг ижтимоий - руҳий ва индивидуал - руҳий омиллари. Диний фаолият. Диний муносабат. Дин ва маданият. Мустақиллик ва диний дунёқараш.*

Қадимий динларнинг шаклланиш муаммоси ҳақидаги турли - туман қарашлар. Ибтидоий даврларда диний - афсонавий тасаввурлар.

Қадимги дин шакллари: тотемизм ва фетишизм, анимизм, шаманизм, сеҳргарлик ва магия. Шарқда қадимий диний тасаввурларнинг шаклланиши ва моҳияти. Зардуштийлик ва унинг назарий асослари.*

Миллий ва жаҳон динлари Буддавийлик ва христиан дини

Миллий динларнинг вужудга келиши ва эволюцияси. Миллий динларнинг асосий йўналишлари: хиндуизм, жайнизм, сингхизм, даосизм, конфуцийчилик, синтоизм ва иудаизм. Миллий динларда фалсафий қарашлар. Миллий динларнинг ижтимоий - сиёсий ҳаётдаги ўрни. Миллий динлардан жаҳон динларига ўтишжараёни.*

Жаҳон динлари шаклланишида ижтимоий - иқтисодий шарт - шароитлар. Буддавийлик динининг вужудга келиши. Буддавийликнинг назарий - ахлоқий асослари. Будда динининг бўлиниб кетиши: махаяна, хинаяна, ламаизм. Тўрт «муқаддас ҳақиқат ҳақидаги таълимот». «Нирвана»га эришиш – буддавийнинг олий мақсади. Буддавийликнинг «саккиз йўл» тамойили. Ҳозирги даврда буддавийлик ва унинг халқаро ташкилотлари.*

Христианликнинг вужудга келишида ижтимоий - тарихий шарт - шароитлар. Христиан динининг тарқалиши. Христиан динининг ғоявий манбаалари. «Инжил» (Библия) – христиан динининг муқаддас китоби. Христиан динининг ички зиддиятлари ва бўлиниб кетиши. Секталар. Ўзбекистонда христиан динининг тутган ўрни.*

Ислом дини ва ҳозирги замон

Ислом динининг вужудга келишидан олдин Марказий Арабистон худудларида ижтимоий - иқтисодий ва тарихий вазият. Арабистон Ярим Оролида исломдан олдинги диний эътиқодлар. Ислом динининг вужудга келиши ва моҳияти.

Ислом – монотеистик дин эканлиги. Ислом динининг пайғамбарлари. Муҳаммад Алайхи Салом. Исломнинг асосий оқимлари ва мазҳаблари. Марказий Осиё мутафаккирлари ислом дини ҳақида. Ҳозирги давр тараққиётида ислом динининг тутган ўрни.*

Қуръони карим - ислом динининг муқаддас китоби Қуръоннинг ички тузилиши. Қуръон маданий, тарихий ёдгорлик сифатида. Қуръоннинг ислом давлатларида тутган ўрни ва аҳамияти.

Ҳадис илмининг вужудга келиши. Ҳадислар диний - ахлоқий манбаа сифатида. Шариатнинг шаклланиши ва мусулмонлар ҳаётидаги ўрни. Шариат – ислом диний - ҳуқуқий қонун - қоидаларининг мажмуи. Ҳозирги даврда Ҳадис ва шариатнинг тарбия соҳасидаги ўрни.*

Виждон эркинлиги ва миллий истиқлол

Мустақил Ўзбекистонда виждон эркинлиги масаласи. Мустақилликни мустаҳкамлашда дин ва диний ташкилотларга нисбатан олиб борилаётган сиёсатнинг демократик характери. Ўзбекистон тараққиётида «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида» ги қонуннинг аҳамияти.* Миллий истиқлол ғояси ва ислом дини. Миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик - миллий истиқлол мафкурасининг асосий ғоялари.

Диний экстремизм, фундаментализм ва унга қарши кураш давр талаби

Диндаги ислоҳотчилик ҳаракатлари. Диний экстремизм ва фундаментализмнинг вужудга келиш сабаблари ва шарт - шароитлари. Диний экстремизм ва фундаментализмнинг сиёсий - фалсафий моҳияти. Диний ақидапарастлик ва салбий оқибатлари. Диний экстремизм ва терроризм. Ҳозирги даврда диний экстремизм, фундаментализм ва терроризмга қарши кураш – давр талаби.*

Изоҳ: *мажбурий мавзудаги машғулотлар юлдузча (*) билан ажратилди.*

4. ТАВСИЯ ЭТИЛАЁТГАН МАВЗУЛАР БЎЙИЧА КЎРГАЗМА - НАМОЙИШ МАТЕРИАЛЛАРИ, ЎҚУВ ФИЛЬМЛАРИ ВА БОШҚА ДИДАКТИК МАТЕРИАЛЛАР РЎЙХАТИ

Кўргазма - намойиш материаллар рўйхати:

- - «Маънавият асослари. Диншунослик» курсига оид схематик плакатлар;
- - маънавият ва маърифат масканидаги давлат рамзлари;
- - «Маънавият асослари. Диншунослик» курсига оид таълим мазмунини ташкил қилувчи таълим тамойиллари кўрсатилган кўргазмали плакатлар.

Ўқув фильмлар рўйхати (интернетдан олинади)

e - mail:root@top - book.nsk.su

e - mail:postbook@piter - press.ru

Маъруза мавзулари бўйича тарқатма материаллари.

Семинар машғулотлари бўйича тарқатма материаллар.

<http://www.edu.nsu.ru>.

http://www.rol.ru/news/magazine/novy_i_mi/redkol/kostir/bibl.htm 03.12.2000 koi8 - r

http://scripts.online.ru/magazine/novy_i_mi/bibl/knpolk00.htm 03.12.2000 koi8 - r

Мультимедиа иловалари.

5. НАЗОРАТ ҚИЛИШ ТУРЛАРИ

Фанга ажратилган максимал балл - 54, бундан жорий баҳолаш (ЖБ) 12,6
оралиқ баҳолашга (ОБ) 25,2 якуний баҳолашга (ЯБ) 16,2 балл ажратилган.

Жорий, оралиқ ва якуний баҳолашлар талабалар билимини оқзаки, ёзма
шаклларда назорат қилиш ҳамда рефератларни текшириш усулида ўтказилади.

6. АДАБИЁТЛАР

Асосий адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: 1992.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисидаги қонуни». - Т.: 1997.
3. Ўзбекистон Республикасининг Референдуми тўғрисидаги Қонуни. - Т.: 2001.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Референдум яқунлари ҳамда давлат ҳокимияти ташкил этилишининг асосий принциплари тўғрисидаги Конституциявий қонуни». – Т.: 2002.
5. «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик маркази фаолиятини янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 1998 йил, 9 сентябрь Фармони. // Халқ сўзи, 1998 йил, 10 сентябрь.
6. «Маънавий ва маърифий ислохотларни янада чуқурлаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш чора - тадбирлари тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 24 июль Қарори. // Халқ сўзи, 1998 йил, 25 июль.
7. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т.1. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
8. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. Т.2. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
9. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Т.3. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
10. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. Т.4. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
11. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.5. – Т.: Ўзбекистон, 1997.
12. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. - Т.: Ўзбекистон, 1998.
13. Каримов И.А. Биз ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
14. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. Т.8. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
15. Каримов И. А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Т.9. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
16. Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10. – Т.: Ўзбекистон, 2002.
17. Каримов И.А. Жамиятимиз мафкураси халқни халқ, миллатни миллат қилишга хизмат этсин. - Т.: Ўзбекистон, 1998.

18. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. - Т.: Ўзбекистон, 2000.
19. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. - Т.: Шарқ, 1998.
20. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. - Т.: Ўзбекистон, 1998.
21. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. - Т.: Ўзбекистон, 1997.
22. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интиломда. - Т.: Ўзбекистон, 1999.
23. Каримов И. А. Ҳаётимизнинг, тараққиётимизнинг ҳуқуқий асоси. // Халқ сўзи. 2002 йил, 6 декабрь.
24. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. - Т.: Ўзбекистон, 2000.

Қўшимча адабиётлар

1. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил Ал - Бухорий. Ҳадис. 1 - 4 - томлар. – Т.: Қомуслар бош таҳририяти, 1996.
2. Алишер Навоий. Маҳбубул - қулуб. Асарлар, 13 - жилд. – Т.: 1996.
3. Арипов М. Оила, маънавият ва ижтимоий тараққиёт. - Т.: 1998.
4. Ахлоқ - одобга оид ҳадис намуналари. – Т.: 1996.
5. Библия, қоран и современный мир. –М. 1995.
6. Бобоев Ҳ., Ҳасанов С. «Авесто» – маънавиятимиз сарчашмаси. - Т.: Адолат, 2001.
7. Буюк сиймолар, алломалар. (Ўрта Осиёлик машҳур мутафаккир ва донишмандлар) 1 - 3 китоб. – Т.: Ўзбекистон, 1997.
8. Диншунослик асослари. - Т.: Ўзбекистон, 1995.
9. Жалолов А. Мустақиллик масъулияти. – Т.: 1996.
10. Жумабоев Й. Ж. Тадбиркорлик ва маънавият камолот. –Т.:Иқтисод ва ҳисобот журнали, 1996, 3 - сон.
11. Жумабоев Й. Ж. Инсоннинг ҳаёт мазмуни. – Т.: ан ва турмуш», 1996, 3 - сон.
12. Жумабоев Й. Ж. Ҳаёт мазмуни ва қомил инсон муаммоси. Тошкент, 1997.
13. Иброҳимов А, Султонов Х, Жўраев Н. Ватан туйғуси. «Ўзбекистон», 1997.
14. Имом Термизий. Саҳиҳи Термизий. - Т.: Қомуслар бош таҳририяти, 1993.
15. Имом Исмоил Ал - Бухорий. Ал - адаб ал - муфрат/Адаб дурдоналари/ Тошкент, 1998.
16. Имомназаров М. Миллий маънавиятимиз назариясига чизгилар. Тошкент, «Шарқ», 1998.
17. Жўраев Н. Агар огоҳсен... - Т.: Шарқ, 1998.
18. Қомил Н. Ислоҳ - маърифат дини. - Т.: 2000.
19. Мустақиллик: изоҳли илмий - оммабоп луғат. Т.: Шар, 1998.

20. Мўминов И. Амир Темурнинг Ўрта Осиё тарихида тутган ўрни ва роли. - Т.: Фан, 1997.
21. Огоҳ бўлайлик (тўплам) - Т.: Академия, 1999.
22. Очилов С. Мустақиллик маънавияти ва тарбия асослари. - Т.: Ўқитувчи, 1997.
23. Основы религиоведения. Ред. И.Н. Яблоков. –М.: Высшая школа, 1998.
24. Отамуротов С, Раҳматов Ж, Хусанов С. Маънавият асослари. Маърузалар матни. - Т.: Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлиги, 2000.
25. Раҳматов О. Огоҳлик - муқаддас бурч. - Т. 2002.
26. Религиозные традиции мира. –Бишкек, 1997.
27. Саифназаров И. Бозор иқтисодиёти ва шахс камолати. –Т.: 1996.
28. Саидов А. Конституция ва фуқаролик жамияти. // Ўзбекистон овози, 2002 йил 3 декабрь.
29. Туленов Ж. Маънавий юксалиш сари. - Т.: Меҳнат, 2000.
30. Усмонов К, Ғаниев Д. Ўзбекистон мутақил тараққиёт йўлида. - Т.: 1997.
31. Уватов У. Имом Могуридий меросининг моҳияти. - Т.: Шарқ, 2000.
32. Шарифхўжаев М. Ўзбекистон янги ғоялар, янги ютуқлар - Т.: Шарқ, 2002.
33. Шарифходжаев М. Формирование открытого гражданского общества в Узбекистане. - Т. 2002.
34. Юсупов Э. Инсон камолатининг маънавий асослари. Т.: Университет, 1998.
35. Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. - Т.: Шарқ, 1999.
36. Яссавий А. Девону ҳикмат. - Т. 1992.
37. Қалтис саволларга холис жавоблар» (Дин ва дунёвий муаммоларга доир) //Тафаккур журнали, 1999 йил, 3 - сон.
38. Қуръони Карим. - Т.: Чўлпон, 1993.
39. Ҳадиси Шариф. I - IV китоблар. - Т. 1992.
40. Ҳасанов А. Тарих сабоқлари ва ёшлар тарбияси. - Т.: 2000.
41. Ҳасанов С. Хоразм маънавияти дарғалари. - Т.: 2002.